

De blauwen, de roden, de groenen

De verzorgingsstaat stagneert. In tal van boeken en artikelen die de laatste jaren zijn verschenen kan men het lezen: de verzorgingsstaat, het succesvolle produkt van de naoorlogse economische en sociale politiek, begint zijn glans te verliezen. Het eens zo hecht lijkende bouwwerk is financieel-economische scheuren gaan vertonen, en het trilt op zijn sociaal-culturele grondvesten. Niet alleen is de groei eruit en wil het maar niet lukken werkloosheid en inflatie onder controle te brengen, ook het geloof dat de verzorgingsstaat onder leiding van een krachtige en weldadige overheid vrijheid en gelijkheid voor allen kan bieden bij een hoog niveau van materiële welstand, is gaan tanen. De verwachtingen blijken te hoog gespannen te zijn geweest, het is in werkelijkheid allemaal wat tegen-gevallen.

Niet iedereen legt zich zonder slag of stoot neer bij het besef dat het allemaal wat anders en minder is dan men zich had voorgesteld. Ook al hebben zich hier nog geen uitbarstingen voorgedaan van een omvang als de rellen onlangs in Engeland, het valt toch niet te ontkennen dat er ook in ons land op verschillende fronten een duidelijke onvrede bestaat met de manier waarop een aantal zaken in de verzorgingsstaat is geregeld. In een interessant artikel waarvan onlangs een vertaling verscheen in *Socialisme en Democratie* 1), onderscheidt de Engels-Duitse socioloog Ralf Dahrendorf in de westerse geïndustrialiseerde landen drie stromingen van waaruit de status quo wordt aangevallen: de blauwe, de rode en de groene oppositie.

De blauwe oppositie concentreert zich vooral rond het verzet tegen de vergaande overheidsbemoeyenis met praktisch elk aspect van het menselijk samenleven. Onder invloed van het streven naar meer gelijkheid is de individuele vrijheid in het gedrang gekomen. De verzorgingsstaat is verbureaucratiseerd. De burger is op vele manieren afhankelijk geworden van het staatsapparaat en dat strookt niet met de nieuwe behoefte aan individuele vrijheid (het ik-tijdperk). Onder die gemeenschappelijke noemer neemt de blauwe oppositie zeer uiteenlopende verschijningsvormen aan. Het maakt een heel verschil of wordt gepleit voor decentralisatie van collectieve voorzieningen of voor totale afbraak van het in vele jaren zorgvuldig opgebouwde stelsel van sociale zekerheid.

Evenals de blauwe oppositie heeft ook de rode oppositie niet veel vertrouwen in het functioneren van de economische en maatschappelijke orde. Het centrale punt is echter niet dat de individuele vrijheid wordt bedreigd, maar vooral het voortbestaan van een grote sociale ongelijkheid. Het optuigen van de overheid met grote bevoegdheden op vele terreinen heeft de maatschappelijke ongelijkheid niet kunnen wegnemen. Dat komt omdat er geen „echte” democratie is. De mensen moeten zoveel mogelijk zelf worden betrokken bij het besturen van hun eigen zaken, of het nu het openbaar bestuur, de eigen werksituatie, of de voorziening met allerlei goederen en diensten betreft. Pas dan kan er werkelijk meer gelijkheid ontstaan.

De groene oppositie opereert vanuit een heel andere invalshoek. Het is een verzamelaar voor allerlei bewegingen die zich afzetten tegen de uitwassen van de consumptiemaatschappij en het streven naar steeds méér, vooral omdat dat het milieu en de leefbaarheid voor huidige en toekomstige generaties aantast. De massaliteit en de consumptientaliteit hebben bovendien in toe-

nemende mate tot vervreemding geleid. De economie zou kleinschaliger en democratischer moeten worden.

Het valt niet te ontkennen dat de kritiek die vanuit de drie genoemde stromingen tegen de verzorgingsstaat wordt ingebracht, voor een deel terecht is. De bureaucratisering, het gebrekkige functioneren van de democratie en het veronachtzamen van negatieve externe effecten van produktie en consumptie zijn wezenlijke tekortkomingen, waarvan het bestaan door iedereen kan worden waargenomen en ervaren. Het probleem is echter, zoals Dahrendorf betoogt, dat de blauwe, de rode, noch de groene oppositie een coherent alternatief maatschappijbeeld te bieden heeft, waarin de gebreken van de verzorgingsstaat worden vermeden zonder dat de vele onmiskenbare verworvenheden ervan op het spel worden gezet. Voor zover er alternatieven vallen te construeren zien die er in zijn ogen slechter uit dan wat de verzorgingsstaat te bieden heeft.

Daarmee kan de kritiek echter niet ter zijde worden geschoven. De denkbeelden die leven in de verschillende oppositionele stromingen, geven uitdrukking aan opkomende nieuwe waarden, waarop de verzorgingsstaat volgens Dahrendorf onvoldoende heeft ingespeeld. De economische en maatschappelijke orde is niet meegeëvolueerd met economische, sociale en culturele veranderingen, die zich in de afgelopen tien jaar hebben afgetekend. De verzorgingsstaat van nu is in feite nog de maatschappij van de jaren zestig, misschien zeventig, in de wereld van de jaren tachtig. Wanneer uitsluitend een verdedigende houding wordt aangenomen tegen nieuwe opvattingen en ideeën kunnen de discrepanties tussen verwachtingen en realiteit alleen maar toenemen.

De vraag is welke veranderingen de nieuwe waarden dan zouden impliceren. In de eerste plaats meent Dahrendorf dat we moeten proberen los te komen van de overtuiging dat er een overheid is die beter weet dan de betrokkenen wat er moet gebeuren in ondernemingen, scholen, buurtgemeenschappen en ziekenhuizen. In de tweede plaats zal betaalde arbeid een deel van haar centrale richtinggevende betekenis in de economische en sociale orde moeten prijsgeven ten gunste van andere vormen van activiteit die tot persoonlijke ontplooiing bijdragen. In de derde plaats is een herdefiniëring van vooruitgang noodzakelijk, minder eenzijdig in de richting van materiële consumptie en meer in de richting van sociale en culturele aspiraties. Aldus moet een nieuwe grondslag worden gelegd voor wat er komt na de verzorgingsstaat.

Hoe onuitgewerkt de ideeën van de genoemde kleurrijke stromingen in veel gevallen ook nog zijn, zij houden voor de economische en maatschappelijke orde in de komende jaren een duidelijke uitdaging in, waarop niet louter defensief mag worden gereageerd. Wie er het regeerakkoord van CDA, PvdA en D'66 op naslaat krijgt echter niet de indruk dat deze uitdaging erg goed wordt verstaan. In het nieuwe kabinet lijkt in dat opzicht weinig kleur te bekennen.

L. van der Geest

1) Ralf Dahrendorf, Na de sociaal-democratie, *Socialisme en Democratie*, juli-augustus 1981.